

УДК 338.22.021.4

Д.О.ПРУНЕНКО, канд. екон. наук, В.І.СЕРПІСНКО, д-р екон. наук
Харківська національна академія міського господарства

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗАСАД СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Розглядається сутність Концепції переходу України до сталого розвитку. Розкривається її структура і змістове наповнення. Пропонуються рекомендації щодо її удосконалення. Визначаються основні принципи та цілі переходу України до моделі сталого розвитку.

Рассматривается сущность Концепции перехода Украины к устойчивому развитию. Раскрывается ее структура и содержание. Предлагаются рекомендации относительно ее усовершенствования. Определяются основные принципы и цели перехода Украины к модели устойчивого развития.

The essence of the Concept of transition of Ukraine to a sustainable development is considered. Its structure and substantial filling reveals. Recommendations concerning its improvement are offered. Main principles and the purposes of transition of Ukraine to model of constant development are defined.

Ключові слова: сталий розвиток, концепція, модель.

За ініціативою Комітету Верховної Ради України з питань науки і освіти найближчим часом передбачається проведення парламентських слухань на тему «Про Основні засади сталого розвитку України на 2010-2020 роки». За рішенням Комітету, «враховуючи на високу соціально-політичну важливість питання», затверджена робоча група з підготовки основоположних документів. Ця стаття розглядається авторами як «підсобні» матеріали для їх опрацювання.

Визначення поняття «сталого розвитку», як відмічалось у робочих документах Європейської комісії, стало результатом роботи Всесвітньої Комісії з питань захисту довкілля та розвитку («звіт Брундтланда») в 1987 р., але набуло поширення після Всесвітнього саміту ООН, який проходив у 1992 р. в Ріо-де-Жанейро [1]. Зазначений термін тлумачиться як «розвиток, що задовольняє потребам сьогодення і не перешкоджає можливості прийдешніх поколінь задовольняти свої власні потреби».

Розробка концепції сталого розвитку є однією з найскладніших наукових економіко-політичних проблем. Після проведення Всесвітнього саміту в Йоханесбурзі загальні принципи концепції “сталого розвитку” так і не знайшли широкого загального визнання у світі. Серед ключових положень теорії захисту природного середовища присутні багато трактувань концепції, що потребує не тільки прийняття певних заходів, що спрямовані на захист оточуючого середовища, а й визначення організації функціонування як всього суспільства, так і діяльності держави. Таким чином, фактично потрібно визначати засади внутрішньої і зовніш-

ньої політики України, що обумовлено частиною 5 ст.85 Конституції України, в тому числі чітко окреслюючи питання національної безпеки. При цьому, за мету варто ставити досягнення рівноваги між економічними, соціальними та екологічними факторами, які зумовлюють загальний рівень життя й добробут населення.

Концепція переходу України до сталого розвитку представлена на розгляд Верховної Ради України проф. В.І.Ландиком у 2004 р. у вигляді додатку до Постанови¹ [2]. В цілому представлена Концепція, на нашу думку, є суттєвим кроком вперед у порівнянні з аналогічними проектами, що надходили до розгляду Верховною радою України протягом другого - четвертого скликань. Автором проведена велика робота по узагальненню і осмисленню численних наукових розробок та документів міжнародних організацій. Ряд пропозицій заслуговує на увагу і ретельний аналіз, зокрема щодо реформування ціноутворення, політики прискореної амортизації по відношенню до екологічно чистого чи ресурсозберігаючого технологічного обладнання тощо. Позитивом документу є чітка структура, у багатьох відношеннях вдала спроба системного висвітлення надскладних проблем збереження і відновлення довкілля у поєднанні із задачами сталого економічного розвитку країни. Разом з тим слід визнати, що як наявний міжнародний досвід, так і рекомендації наукової спільноти світу на цей час не надають надійних рекомендацій щодо конкретних ефективних механізмів трансформації фактично всіх аспектів функціонування держави і суспільства у бік сталого розвитку.

Йдеться про те, що сучасний технологічний базис (методи видобування корисних копалин, виробництва сировини та матеріалів, їх обробки та переробки, використання відходів виробництва та споживання тощо) в принципі унеможлиблює досягнення ключових завдань сталого розвитку. За визначенням автора Концепції передбачається – відновлення природних екосистем, одночасно з випереджувальним розв'язанням проблем економічного, соціального і демографічного розвитку. Вирішення всього комплексу проблем, який, власне, достатньо повно описано в документі, вбачається не просто у технологічному переоснащенні всіх галузей народногосподарського комплексу (з розділу III – Засоби реалізації Концепції), а в радикальній зміні технологічного укладу реального сектору економіки. Доречно нагадати, що в даний час розроблені лише окремі прототипи технологій нового покоління типу нанотехнологій. З огляду на це необхідна оцінка реальних можливостей

¹ Проект Постанови №5749 від 2 липня 2004 р. розглянуто на засіданні Верховної Ради України 6 жовтня 2005 р. й не підтримано більшістю народних депутатів.

держави і суспільства, насамперед фінансових, науково-технічного і природного потенціалу тощо. Звідси випливає й необхідність оцінки можливої динаміки просування країни до сталого розвитку з чітким визначенням етапів. Відсутність таких оцінок з відповідним обґрунтуванням не є критично негативним для суто наукової концепції. Натомість, для прийняття документу, який має стати основою для цілком конкретних змін у чинному законодавстві, причому в ряді випадків радикального характеру, необхідне переконливе обґрунтування запропонованих змін та наслідків їх реалізації.

Структурно Концепція складається з трьох частин, а за формою її можна вважати, на наш погляд, поєднанням окремих наукових положень і достатньо спірних конкретних пропозицій щодо радикальних змін у вітчизняному законодавстві, в першу чергу, податковому законодавстві.

В розділі 1 “Вступні положення” автор визначає завдання та концептуальні принципи. При цьому, стратегічною метою України визначено “ідею”, що не можна розглядати в якості цілі.

В Постанові Верховної Ради України Концепція переходу України до сталого розвитку затверджується в якості основи для подальшої розробки Національної стратегії сталого розвитку України. При цьому, не визначається правова форма документу, який має бути названий “Національна стратегія сталого розвитку України”. Судячи із поставлених в Концепції цілей і завдань, Національну стратегію можна ідентифікувати як державну цільову програму, яка відповідно до ст.1 Закону України “Про державні цільові програми” є комплексом взаємопов’язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв’язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням. У зв’язку з цим зазначимо, що ст.5 цього Закону чітко визначає основні стадії розроблення та виконання державної цільової програми, в тому числі розроблення та громадське обговорення концепції програми; схвалення концепції програми та прийняття рішення щодо розроблення проекту програми, визначення державного замовника та строків її розроблення. Ст.6 зазначеного Закону встановлює, що проект концепції державної цільової програми повинен містити: визначення проблеми, на розв’язання якої спрямована програма; аналіз причин виникнення проблеми та обґрунтування необхідності її розв’язання шляхом розроблення і виконання програми; визначення мети програми; визначення, порівняльний аналіз можливих варіантів розв’язання проблеми та обґрунтування оптимального

варіанта; визначення на основі оптимального варіанта шляхів і засобів розв'язання проблеми, строків виконання програми; оцінку очікуваних результатів виконання програми, зокрема економічних, соціальних, екологічних, та визначення її ефективності; оцінку фінансових, матеріально-технічних, трудових ресурсів, необхідних для виконання програми.

Тлумачення основних термінів і визначень, що використовуються в Концепції, наведено в окремому документі. Деякі терміни автор наводить з наданням різних формулювань, що визначались у громадських і наукових організаціях світу. На нашу думку, авторське тлумачення деяких термінів виглядає досить спірно, а окремі терміни слід включати не до виокремленого глосарію, а до тексту нормативного акту. Зокрема, при розгляді терміну “сталий розвиток” наведено ключові завдання, що постають при формуванні мети, включено структурований комплекс індикаторів з класифікацією за секторами, принципи сталого суспільства. Цей термін визначається як модель розвитку. У сучасній методології науки визнане наступне трактування поняття «модель» – концептуальний інструмент, орієнтований, в першу чергу, на управління процесу, що моделюється. Тому треба розглядати не схему, а процес (саме останнє визначення прийнято автором у подальшому тлумаченні термінів). Далі визначені поняття “сталий економічний розвиток” і “сталий розвиток промисловості” та “сталий розвиток АПК”, що є складовими економіки, без виділення термінів за іншими сферами реального сектору економіки – транспорту, фінансової тощо. При цьому, сталий розвиток у промисловості й АПК розглядається лише через один засіб – шляхом глибокої структурної перебудови галузей, виключаючи а пріорі поступове технологічне оновлення, нарощування темпів зростання якості продукції тощо.

В Концепції використана значна кількість новоутворених понять та нетрадиційна задіяних словосполучень, що не знайшли свого відображення у розділі «Глосарій» і потребують додаткових роз'яснень. Наприклад, “господарська ємність екосистем”, “сталий розвиток міжселенних територій”, “стале використання відновлювальних ресурсів”, “несуча ємність Землі”, “глобальне співтовариство”, “перехідні країни колишнього радянського блоку”, “національні параметри нашого буття” тощо.

Методологічною складністю визначення “сталого розвитку” в концептуальному підході є глобальні світові проблеми – небажання високо розвинутих країн враховувати інтереси економічно слабо розвинутих. Всі визначення теорії “сталого розвитку” можна умовно розділити на дві групи. Перша група визначає такий напрямок розвитку суспільства, при

якому ресурсна база не повинна погіршуватись ("потужне" визначення сталості). Друга група визначає ситуацію, при якій ресурсна база може бути погіршена, але тільки, якщо біологічні ресурси підтримуються на мінімальному критичному рівні, а багатство, що створюється за рахунок використання природних ресурсів, зберігається для майбутніх поколінь ("слабке" визначення). При цьому, багаті держави налаштовані використовувати ресурси необмежено, нав'язуючи політику економії менш розвинутим державам. Автор концепції не визначає чіткої наукової позиції щодо цих факторів та не надає реального практичного прогнозу щодо місця України у світовому розподілі праці.

У розділі 2 Концепції наведено стратегічні цілі розвитку України. В 2003 р. Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції опублікувало цілі розвитку держави до 2015 р.. Представлені автором одночасно стратегічні цілі розвитку України багато в чому повторюють пропозиції Уряду і безумовно заслуговують на увагу та підтримку. В той же час, незважаючи на концептуальну форму внесеного документу, автор, крім опису мети, констатації існуючих проблем і визначення пріоритетних завдань пропонує також першочергові заходи, що виходить за межі концепції. При цьому кількісні показники пріоритетних завдань не мають будь-якого економічного обґрунтування, а заходи не можна розглядати як системний документ прямої дії, вони не завжди розкривають сутність реалізації визначених завдань.

У визначенні першочергових заходів з питань сталого розвитку економіки автор очікує, не посилаючись на терміни дії, що на зміну "економічній людині" прийде людина економна, і "...це одразу ж зробить ефективними або ж прибутковими раніше неприбуткові галузі і неприбутковими раніше суперприбуткові". Там же, у заходах в галузі макроекономіки передбачено проведення реформи ціноутворення, з метою збільшення ціни на експортні товари, приведення кількості грошової маси "відповідно до рівня, необхідного для обслуговування ВВП". У заходах в податковій сфері пропонується розробити нову модель оподаткування на основі рентних платежів, яку передбачено впроваджувати поетапно (слід зазначити, що одночасно пропонується "вивчити досвід країн Західної Європи по оподаткуванню". Визначаючи першочергові заходи до цілі №6 "Відповідальне управління" пропонується розробити місцеві програми сталого розвитку, не прив'язуючи цей захід до термінів опрацювання Національної програми.

Третій розділ "Засоби реалізації Концепції", ідентифікується автором як стратегія перехідного періоду. В наведених матеріалах немає пояснень, про який перехідний період йдеться (трансформація економічного укладу держави, чи етапність впровадження пропозицій), але в

першому абзаці розділу розглядається вже не концепція, а Національна стратегія розвитку, яку, згідно з проектом Постанови Верховної Ради України, лише передбачено розробляти.

Узагальнюючи наведене: поданий на розгляд Верховної Ради України проект Концепції фактично зведено до переліку загальновідомих і загальновизнаних цілей та досить спірних пропозицій, серед яких преважують декларативні положення, із невизначеною формою їх запровадження, відсутні конкретні заходи, які можуть бути покладені в основу для вдосконалення нормативно-правової бази. Можна відмітити невизначеність у співвідношенні даного проекту і схвалені Верховною Радою України у 2000 р. Концепції сталого розвитку населених пунктів, яка охоплює більшість проблем сталого розвитку України і теж розрахована на 15-20 років.

Концепція не відображає реальної картини розвитку держави та її складових, носить дещо еклектичний характер, її можна розглядати не як “цілісну систему поглядів”, а як дискусійний матеріал по економічній теорії перехідного періоду. Бачення автора вважати Концепцію основою для розробки Національної стратегії сталого розвитку, галузевих, загальнодержавних, регіональних та місцевих програм і проектів щодо сталого розвитку, формування соціально-економічної політики, розробки щорічних планів не відповідає вимогам Закону України “Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України”, не узгоджується з положенням частини 4 розділу 1 Концепції сталого розвитку населених пунктів.

В узагальненому вигляді перехід України до моделі сталого розвитку, як це передбачається науковцями [3], має базуватися на послідовній реалізації принципів:

- цілеспрямованої підтримки функціонально-компонентної структури біосфери;
- стабілізації маси продуктивних сил, раціоналізації структури виробництва і попиту;
- відповідності спеціалізації і складу природокористування ландшафтно-зональної організації природи.

Виходячи з визначення загальнолюдських цінностей та основних пріоритетів демократичного суспільства, основних принципів і цілей переходу України до моделі сталого розвитку, потребують одночасного вирішення наступні завдання:

- підвищення матеріального рівня і зайнятості населення – соціальна мета;
- забезпечення динамічного зростання виробництва продукції суспільного споживання, обміну і розподілу – економічна мета;

- відновлення якісного складу оточуючого середовища та підтримка самовідтворюючої здатності біосфери – екологічна мета.

Перехід до сталого розвитку має здійснюватись відповідно до національної програми на основі цільових орієнтирів – інтегральних показників стану економічного, соціального розвитку та екологічної безпеки держави [3].

Регіональне планування має виступати як доповнення галузевого, і забезпечувати планомірний розвиток продуктивних сил регіону та формування його у вигляді цілісного соціально-економічного організму в системі територіального розподілу праці держави в цілому [4]. Цілі функціонування галузей, що розміщуються в регіоні, мають визначатися в уяв'язці з галузевими планами і задачами розвитку цієї території.

При цьому, головним призначенням Концепції вважаємо формування цілей, встановлення завдань і визначення критеріїв покращення стану оточуючого середовища на коротко- і довгострокову перспективу.

1. Стала Європа для кращого світу: стратегія сталого розвитку Європейського союзу / Брюссель. – квітень 2001 р. – К.: Ін-т сталого розвитку, 2004. – 85 с.

2. Про Концепцію переходу України до сталого розвитку [Електронний ресурс] / - проект Постанови Верховної Ради України (н.д.Ландик В.І., №5749 від 02.07.2004р.) Режим доступу: - http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?id=&pf3511=18607.

3. Данилишин Б.М., Шостак Л. Устойчивое развитие в системе природно-ресурсных ограничений. – К.: СОПС НАН Украины, 1999. – 367 с.

4. Мкртчян Г.М. Методы оценки эффективности освоения природных ресурсов. – М.: Наука, 1984. – 206 с.

Отримано 01.12.2009

УДК 330 (477)

В.И.ТОРКАТЮК, д-р техн. наук, И.Н.ГУСЬ, А.Л.ШУТЕНКО, канд. экон. наук,
С.В.КРАВЦОВА, А.А.РЯБЬЕВ, С.В.АКСЕНОВА

Харьковская национальная академия городского хозяйства

Р.М.КРАМАРЕНКО

Министерство по вопросам жилищно-коммунального хозяйства, г.Киев

С.В.БУТНИК, канд. техн. наук, А.В.ЛЕУНЕНКО

*Харьковский государственный технический университет
строительства и архитектуры*

СОВРЕМЕННЫЕ ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ УКРАИНЫ И ПУТИ ИХ РЕШЕНИЯ

Рассматриваются комплексный многофакторный анализ макро- и микроэкономических показателей и ситуаций в экономике Украины, который даст возможность решать проблемы выхода экономики из кризисного состояния.

Розглядаються комплексний багатфакторний аналіз макро- і мікроекономічних показників і ситуацій в економіці України, який надасть можливість вирішувати проблеми виходу економіки з кризового стану.